

ХАРТІЯ ЄС ПРО ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА ТА ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: КОРЕЛЯЦІЯ НОРМ ПРО ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА

Коляда Семен Вікторович

*аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна*

Сучасний етап розвитку українського приватного права характеризується необхідністю узгодження його теоретичного обґрунтування та нормативної бази зі стандартами Європейського Союзу, зокрема у сфері особистих немайнових прав фізичних осіб. Саме тому важливого значення набуває аналіз того, яким чином положення Хартії ЄС про основоположні права корелюються з природно-правовими принципами приватного права, що лежать в основі Цивільного кодексу України. Посилена увага до зазначеного обумовлена тим, що європейські підходи до розуміння гідності, свободи, рівності поступово формують нові вимоги до правового визначення особистих немайнових прав фізичних осіб.

Аналіз вітчизняних наукових досліджень Є.О. Харитонової, О. І. Харитонova [1, с. 6], а також Н.С.Кузнецової та О.В.Кохановаської [2, с. 53] дає можливість стверджувати, що цивілістична наука визнає центральним ядром приватного права свободу та самовизначення особи, які ґрунтуються на принципах верховенства права, добросовісності та справедливості.

Окремої уваги потребує Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої, в преамбулі якого визначено, що найвищою метою приватного (цивільного) права є служіння вільному розвитку особистості, забезпечення поваги до людської гідності, автономії волі та неприпустимості втручання у приватне життя як його фундаментальних цінностей [3]. Таким чином, можна зауважити, що йдеться не лише про правову уніфікацію норм, а й про узгодження ціннісних засад вітчизняної правової системи, включно з переосмисленням підходів до захисту приватних прав.

У зв'язку із зазначеним, доцільно зупинитися на взаємодії окремих положень Хартії ЄС та Цивільного кодексу України, які регламентують особисті немайнові права людини. Так, у ст. 1 Хартії ЄС визначено,

що людська гідність є недоторканою, у ст. 7 закріплено право кожної людини на повагу до її приватного та сімейного життя, житла та засобів комунікації, а у ст. 8 регламентовано право кожного на захист персональних даних, що його стосуються [4].

Зазначені положення безпосередньо корелюються з нормами книги другої ЦК України, в якій, зокрема, передбачено: право на повагу до гідності та честі (ст. 297); право на особисте життя та його таємницю (ст. 301); право на інформацію (ст. 302); право на таємницю кореспонденції (ст. 306); право на недоторканність житла (ст. 311).

У цьому контексті кореляція між положеннями Хартії ЄС та нормами ЦК України проявляється не лише у збігу змісту окремих норм, а й у спільному аксіологічному підґрунті обох актів. Їх об'єднує орієнтація на визнання гідності, та свободи людини, які є базовими засадами приватно-правового статусу особи. Саме тому норми Хартії ЄС, що визначають стандарти у сфері особистих немайнових прав, знаходять своє нормативне продовження у відповідних положеннях ЦК України, які також встановлюють механізми реалізації та захисту цих прав. Таким чином простежується змістовна узгодженість між європейськими підходами та вітчизняними приватно-правовими конструкціями.

Водночас варто відмітити й певні відмінності, зокрема відсутність у Цивільному кодексі України чіткого розмежування між правом на особисте життя та правом на захист персональних даних. Скоріше за все це пов'язано з тим, що вітчизняне приватне (цивільне) право розвивалося в межах моделі, за якої право на інформацію та персональні дані сприймалися як елементи одного права. Натомість у Хартії ЄС ці права визначені окремо, таким чином утворюючи два окремі природні блага, які мають власний зміст, межі та механізми захисту.

Окремо зупинимось на праві захисту персональних даних, яке, у зв'язку із економічною і соціальною інтеграцією, а також стрімким технологічним розвитком та глобалізацією, потребувало додаткового правового регулювання. Відтак, було розроблено та прийнято Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) (далі – Регламент 2016/679), який запровадив узгоджену систему захисту персональних даних фізичних осіб в ЄС, а також встановив ефективні правові механізми її забезпечення.

Аналіз Регламенту 2016/679 дає підстави стверджувати, що він відіграє важливу роль для фізичних осіб, чиї персональні дані обробляються. Крім того, у ньому фактично було збережено основні принципи захисту персональних даних, які були закріплені у ст. 6

Директиви 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних».

Доцільно підкреслити, що відповідно до ст.8 Хартії ЄС, ст. 16 Договору про функціонування ЄС, а також п. 1 Регламенту 2016/679 кожна особа має право на захист своїх персональних даних. Зміст зазначених норм утверджує принцип рівності перед законом, коли йдеться про захист персональних даних, а також закладають засади недискримінації або ненадання переваг відмінностям.

Відповідно до ст. 4 (1) Регламенту 2016/679 під персональними даними розуміється будь-яка інформація, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати («суб'єкт даних») [5]. Поряд із цим зауважимо, що у ст.302-1 Проекту Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої (далі – Проект) також пропонується закріпити право фізичної особи на особисту інформацію (персональні дані) [6], поняття якого розкривається у Законі України «Про захист персональних даних». Так, ст. 2 зазначеного Закону передбачено, що персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [7].

В той же час варто відмітити, що в останні 5–7 років інформаційні технології стрімко розвиваються: розширюються хмарні сервіси, розвивається штучний інтелект та удосконалюються методи обробки даних. Зазначене призводить до того, що окремі положення Регламенту 2016/679 вже не відповідають сучасним вимогам цифрової економіки. Тому Європейською Комісією було підготовлено проект змін до низки Регламентів ЄС, у тому числі й Регламенту 2016/679 під назвою «Цифровий Омнібус», в якому пропонується п.1 ст.4 уточнити, зазначивши, що інформація не вважається персональними даними для певної особи, якщо вона не має засобів, які обґрунтовано ймовірно можуть бути використані для ідентифікації фізичної особи, до якої стосується ця інформація. Як наслідок, така особа, в принципі не підпадатиме під сферу застосування даного Регламенту [8].

Щодо кореляції норм, які визначають право на захист персональних даних, закріплених у Хартії ЄС з вітчизняним приватним правом, то варто відмітити позитивний момент, який знайшов своє відображення у Проекті. Зазначений Проект передбачає появу нових структурних елементів у Главі 22, в якій параграф 2 присвячений особистим правам, що забезпечують інформованість фізичної особи (інформаційні права). До таких прав Проектом пропонується відносити: право на інформацію (ст.302); право на особисту інформацію (ст. 302-1); право на забуття (ст. 302-2); право на медичну інформацію (ст. 302-3); право на медичну таємницю (ст. 302-4); право на професійну

таємницю, таємницю договору, іншого правочину, інформацію з обмеженим доступом (ст. 302-5); право на особисті нотатки (ст. 303); право на таємницю кореспонденції (ст. 306) [6].

Таким чином, можна висновувати, що у Проекті деталізуються та конкретизуються в належному обсязі положення Хартії ЄС щодо особистих немайнових прав у цілому та щодо захисту персональних даних зокрема. Варто наголосити, що перспективи розвитку вітчизняного цивільного законодавства відповідають структуризації основоположних прав, закріплених у Хартії ЄС. Зазначене вище зайвий раз свідчить про намір привести вітчизняне законодавство у відповідність до європейських стандартів.

Література:

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Проблеми реалізації концепту «приватне право» в процесі рекодифікації. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 42. С. 5–13.

2. Кузнєцова Н. С., Кохановська О. В. Сучасне приватне право України: вектори європейського розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 49–55.

3. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої № 14056 від 21.09.2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356>

4. Charter of Fundamental Rights of the European Union. С 326, 26.10.2012. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT>

5. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#n226

6. Проект Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги другої № 14057 від 21.09.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57355>

7. Про захист персональних даних: Закон України №2297-VI від 01.06.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

8. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulations (EU) 2016/679, (EU) 2018/1724, (EU) 2018/1725, (EU) 2023/2854 and Directives 2002/58/EC, (EU) 2022/2555 and (EU) 2022/2557 as regards the simplification of the digital legislative framework, and repealing Regulations (EU) 2018/1807, (EU) 2019/1150, (EU) 2022/868, and Directive (EU) 2019/1024 (Digital Omnibus). Brussels,

ADITIO HEREDITATIS У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ СПАДКОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Лежнєва Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри права

Навчально-наукового інституту

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

м. Дніпро, Україна

Проблематика прийняття (*aditio hereditatis*) та відмови від спадщини є центральною в інституті спадкового права як у римській традиції, так і в сучасних цивільних правових системах. По-перше, питання обсягу цивільної правосуб'єктності спадкоємців, меж їхньої відповідальності за боргами спадкодавця та процедурних гарантій прав спадкоємців і кредиторів залишаються предметом академічного й практичного інтересу. По-друге, феномен правового запозичення з римського права (рецепція інститутів, як-от *beneficium inventarii*) суттєво вплинув на формування сучасних норм, що регулюють відповідальність спадкоємців і порядок прийняття спадщини. З огляду на це аналіз історико-правових підстав *aditio hereditatis* та порівняльна оцінка правових наслідків прийняття або відмови від спадщини набувають практичної цінності для вдосконалення національного законодавства та судової практики [1].

У римському праві *aditio hereditatis* позначала фактичне та правове приєднання особи до статусу *heres* – універсального правонаступника померлого (*de cuius*) – з одночасним переходом до спадкоємця як активів, так і пасивів спадкового масиву. Прийняття спадщини, як правило, тлумачилося як універсальне правонаступництво, де спадкоємець набував всю масу прав і обов'язків, що належали померлому.

Репудіація (*repudiare*) – відмова від спадщини у римському праві. Відмова від спадщини (*repudium*) являла собою односторонню правову дію, спрямовану на те, щоб спадкоємець не набував статусу *heres*; наслідком такої відмови була пряма відмова від універсального правонаступництва та, відповідно, уникнення переходу боргових